

PER RYDÉN

Viktor Rydberg och Carl David af Wirsén

Kära Rydbergare!

Viktor Rydberg kommer först och inte bara i det här rummet. Min väg till honom stakade min mamma ut för mig när hon ur sitt minne skrev ner de bekanta raderna ur Kantaten – "Vad rätt du tänkt..." – i min gröna poesibok. Från mitt studium av Oscar Levertin har jag med anledning av de med hundra år försenade breven från Heidenstam kunnat följa hur Rydberg blev nittitalets bundsförvant. För några år sedan begick jag ett par artiklar om honom i härvarande *Jönköpings-Post*. Men senast stannade jag inför Viktor Rydberg under mitt arbete med Carl David af Wirsén.

Wirsén har inget sällskap och ska nog heller inget ha. Som mest har han lämnat några märken efter sig i skilda trakter. I Vallentuna, i vars närhet han föddes, finns en gata uppkallad efter honom. I Västmanland finns bruket Rockhammar där den unge Carl tillbringade flera uppväxtår och än flera somrar och där har en av hans dikter huggits i sten – han har ju själv för övrigt tecknats som den ständige stenhuggaren av ingen mindre än Astrid Lindgren som också trodde sig vara den sista som kunde Wirséns mest berömda dikt "Silléry" utantill. Wirséns grav finns på en av Sveriges mest kända kyrkogårdar, den gamla i Uppsala – jag fick hjälp att leta upp den härom året. Wirsén hade alltså flera hembygder och trakten runt Vättern hörde dit, eftersom ungdomsvännen Edvard Bäckström vistats där. En av Carls systrar bodde vid Vätterns strand, och själv sökte han sig som Heidenstam tillbaka till minnet av den heliga Birgitta. Ett småländskt påbrå har Wirsén likaså, och jag beklagar att jag inte tillräckligt spanat på gården Björkmossa i det Virserum som gav släkten dess namn.

I efterbörden efter min bok har jag blivit varse ytterligare något av det som Wirsén aktualiserar. I det sekreterarrum på

Svenska Akademien, som Peter Englund huserar i, finns han kvar i form av en byst i gips. Han spökade inte när jag där visade upp min nya bok för ett drygt år sedan. Det gjorde i gengäld inte heller August Strindberg när jag en tid därefter inviterades till Blå tornet och där vi på min utfrågares initiativ sjöng det enda som lever av Wirséns många texter, nämligen sommarpsalmen "En vänlig grönskas rika dräkt".

Ännu några påminnelser har jag därefter fått. En annan pensionerad professor, professor emeritus i mekanik vid Tekniska högskolan, sände mig en cd-skiva där en av hans tonsättningar av Wirsén finns med. En annan dag hade jag en okänd röst i min telefon: "Här talar ett barnbarns barn till Carl David af Wirsén". Och jag har naturligtvis sett till att träffa denne professor i politics vid Virginia Tech i USA och när vi hälsade på varandra i Wenner Gren Center kunde jag inte låta bli att kolla om han som sin förfader hade vackra händer. Förnamnet Carl David hade han vågat ge till sin numera 19-årige son. Också honom hade man ju velat se och höra.

"Författare behöver sällskap" satte jag som rubrik på en av de artiklar som jag prånglat ut i *Jönköpings-Posten*. Så är det. Ni gör en viktig insats för er författare. I brist på ett Wirsénsällskap får jag söka mig till andra sällskap. Jag har hunnit tala om Wirsén och Strindberg i två av Strindbergs städer, Stockholm och Lund. Jag har utlagt Wirsén och Fakiren inför Fakirensällskapet i Lund. Men idag är jag alltså hemma hos Viktor Rydberg i ert sällskap.

Här finns också lite av självförsvaret. Ni ska inte tro att jag som skrivit 773 sidor – och bara lånat ut en av dem till mitt tecknande äldsta barnbarn Karin – för att enbart syssla med Wirsén. Han är inte intressant som levande diktare, men som historia, och i den historien aktualiserar han också andra. Dit hör Viktor Rydberg. Och ni kan vara säkra på att Wirsén skulle varit mycket mer förtjust om han visste att han idag aktualiseras i Viktor Rydbergs krets än vad han varit när han hälsade på hos Strindberg eller Fakiren.

”Tre män representerade vid denna tidpunkt, 1870-talets början, framför allt det unga, det nya, framtiden [...] tre skaldar, som skulle fylla med sång kung Oscars tid, Snoilsky, C. D. af Wirsén och Viktor Rydberg.”¹ Också Oscar Levertin kunde någon gång – här är det i slutet av sitt första år på *Svenska Dagbladet* – lyfta upp Wirsén vid sidan av de två diktare som stod för den svenska lyriken innan åttital och nittital tog över. De tre stod varandra nära – till en tid. Det var Wirsén som var länken i kedjan. Men det var också han som såg till att den brast. De intensiva kontakterna och tvära kasten hör till det mest avslöjande för hans sätt att vara.

Snoilsky mötte han tidigare, men Rydberg skulle tidigast gripa in i Wirséns liv. Han var äldre och längre hunnen på sin bana. När de möttes första gången 1868 var författaren till *Siste atenaren* och *Bibelns lära om Kristus* 40 år. I Uppsala anordnades en fest för Rydberg i samband med att han bevistade kyrkomötet.² Den 26-åriga Wirsén hade just genomfört sin franska sejour och blivit docent på sin översikt över de franska reformerna i litteraturen. Vänskapen etablerades omgående, trots att de på viktiga punkter hade olika åsikter. Det var tills vidare ingen svårighet att skilja på person och sak: ”Blott ett! Skulle försynen skänka mig helsa och kraft att i min mon arbeta för hvad anser godt, så skall jag alltid, om än våra åsikter icke alltid vore de samma, i Viktor Rydberg älska och vörda en af våra ädlaste kämpar för humanitet och kultur.”³ Rydberg gick ännu längre i sin lovprisning: ”Du är en af de ädlaste krafterna i vår litteratur. Så högstämmt och hjertligt sjunger nu ingen som du. – Tack för det sända konterfejet! Allt sedan 1868 lefver hvarje anletsdrag i mitt minne, och din bild är förenad med en af mina käraste hågkomster. Vi hafva

---

¹ Oscar Levertin, ”Svensk skönlitteratur under Oscar II:s regering”, *SvD* 17.12.1897; SS 24: s. 256.

² Fredrik Vetterlund, ”Några rydbergska brev”, i *Romantiskt 1800-tal. Ännu några essayer*, Sthlm 1934, s. 154.

³ Fredrik Vetterlund, ”Viktor Rydberg och C. D. af Wirsén”, *Samlaren* 1936, s. 77.

icke varit mycket tillsamman, men det djupa intryck du gjorde på mig och de vänskapsprof du äfven efteråt visat mig, göra att jag vågar räkna dig till mina dyrbaraste vänner, och i kretsen af deras bilder ber jag nu att få gifva rum åt din.”⁴

Det är stora ord, anmärkningsvärt stora.

Wirséns karriär hade fram till hans trettifjärde år följt en osäker och vacklande stråt. Varken universitetet eller skolan hade öppnat sig för någon omedelbar fortsättning för den som valt bort familjens förslag på yrkesvägar. För de anhöriga var det lätt att se det som en bekräftelse på det för dem önskade giftermålet med Cecilia. Det var synd om Carl, hette det i skvallrets undertext systrar och svågrar emellan. Det var en hållning som efter hand tog över i hans egen självbild. I det skede där han upplevde att hans poetiska inspiration rann till och att han på nytt kunde sjunga som trasten, levde han med hotet om att bli livslång lektor på landet med latinlata lärjungar.

Vänskapen var viktig och känslig. Känslorna i kretsen av vänner i Uppsala var starka. Att kretsen var förbehållen enbart män riskerade att bli en komplikation, när de ungdomliga känslorna gick över i tävlan att ta sig fram i livet. Wirsén hade lättast att hantera dem som inte blev så framgångsrika. Svårast hade han att klara dem som likt Hans Forssell var framgångsrika och dessutom frankt uttalade sin mening. Då slog vänskapen eller kärleken om i hat. Och Wirsén var på en gång snarstucken och långsint.

Andra förstod att den som var född till kritiker inte tålde kritik. De tyckte synd om honom eller strök honom medhårs eller kom honom till hjälp.

Rydberg blev hans stöd under åren mellan hans första och andra diktsamling, dvs. perioden 1876–79. Det kändes särskilt viktigt eftersom dessa år i så hög grad var Rydbergs tid i lyriken. Hans översättning av första delen av *Faust* trycktes samma år som Wirsén debuterade, och under decenniet åter-

---

⁴ Vetterlund, 1936, s. 77.

tog han på allvar sin egen lyrik. 1877 invaldes han i Svenska Akademien. 1877 blev över huvud taget det stora triumfåret då han skrev sin kantat till Uppsala universitets 400-årsjubileum samtidigt som han utsågs till hedersdoktor där. Det blev den ståtligaste av svenska kantater, skriven som den var i utkanten av möjligheterna att skriva kantater på svenska.

Wirsén var mån om att ha vänner och odlade vänskaper med samma känslighet som under signaturtiden. I inte så få fall förlorade han dem. I några fall spelade hans hustru en fatal roll. Men vännerna lade sig ut för honom. Så var fallet för den syssla som avlöste hans misslyckade insats som lärare. Under åren 1876–79 verkade Wirsén som föreläsare och tjänsteman vid Göteborgs museum och bibliotek. Det var Viktor Rydberg som hade verkat för honom. Den som genom sin stora begåvning lyckats skapa sig en flerdubbel position som tidningsman, diktare, forskare och debattör kom under några år att gälla som idealet för Wirsén. Och det var viktiga, ja, avgörande år för honom.

Liksom Rydberg skrev Wirsén en "Cantat" med anledning av universitetsjubileet. Det kan tas som ett uttryck för att han ville göra som Rydberg gjorde. Och när sedan mästaren sent omsider blev färdig, stod det naturligtvis klart att tävlan var omöjlig. Men Wirsén valde att markera sin position i ett par avseenden. Hans hållning som bekännande kristen styr hela uppläggnigen:

Du, som ofvan molnen tronar,
Men i menskohjertan bor
Och befriar och försonar,
Lika kärleksfull som stor!
All den verld, som skådas här,
Gud, Ditt återskimmer är!⁵

De fyra hundra åren var för en sådan makt som en smältande flinga eller ett förklunget ljud: man kan undra om det var det

---

⁵ Carl David af Wirsén, *Nya dikter*, Sthlm 1880, s. 157.

som de jubilerande först ville höra. Wirsén hade varit på förslag till en professur men inte fått den. Om det spelade in går inte att säga. Hela hans kantat utmärks av att tala om annat: om landets historia, om krigiska och fredliga bragder. Gruvor och fyrar blir mer än metaforer, medan nästan inget sägs om de lärda mödorna. Och det lilla som sägs underordnas det som är av Gud:

Hvad är jordisk vishetslära?
Droppar ur Din djupa sjö.
Hvad är facklan, som vi bära
Här i nordens natt och snö,
Om ej Du det ljus, hon sändt,
Med en himmelsk gnista tändt?⁶

Ett farväl till Uppsala? Nej, det är nog att ta till. Men visst är det ett missljud och visst är det ett anmärkningsvärt stycke tillfällespoesi att tala om att han finner annat viktigare än det som för tillfället ska firas.

Men i förhållandet till Rydberg fanns förvisso inget missljud. Brevöverskrifterna i Wirséns brev visar på den snabbt ökande förtroligheten. "Min ärade bror" skriver han 1875, "Bäste Broder" året därpå, då Wirsén hälsade Rydberg välkommen i Uppsala. "Älskade broder" heter det efter ett par år av tät vänskap i Göteborg.⁷ Carl uttryckte sina känslor för Viktor på ett än mera eftertryckligt sätt: "älskade vän af min själ. Tomheten efter dig är stor". "I mitt rum står en säng der ingen ligger; kom och hvila dig der om aftnarna, sedan vi vandrat på dagen".

Vad de två diktarna på ömse håll tänkte eller hoppades lär knappast gå att klara ut. Wirsén var när känslorna väcktes ännu tillfreds i sitt äktenskap och en lycklig småbarnsfar. Som diktare och forskare hade han inget emot att underordna sig. Tidigare hade han stått Snoilsky närmare. Eftersom han inte kunde tävla med denne i formell briljans, närmade han sig

---

⁶ Wirsén, 1880, s. 158.

⁷ Brev från Wirsén till Viktor Rydberg 23.10.1875; 4.11.1876.

den som stod som tankedikens främste företrädare. Där var hackordningen så given att det inte gav rum för någon tävlan. Att känna den store var nog.

Som föreläsare blev Wirsén anställd vid den institution i Göteborg där Rydberg verkade efter att ha sökt sig bort från den dagliga kontakten med *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*. Under det första året umgicks de så gott som dagligen.⁸ Till de roande och upplysande biljetter av Wirséns hand som överlevt hör den där Carl lockar Viktor till en skymningsstund och ber honom att vid kaffet och likören också beundra "Mirabeau, le chat puissant et mystérieux".⁹ Det är en allusion på Baudelaires dikt "Les chats" och särskilt dess första strof. I Karl Asplund översättning heter det:

Den hete älskaren som den stränge lärde
får samma kärlek, när han ej är ung,
till kattor, som med kroppen mjuk och tung
på hemmets lugn och värme sätta värde

"Les chats" skulle nästan ett sekel senare (1962) göras till föremål för en berömd analys av Roman Jakobson och Claude Lévi-Strauss. De två lärda i Göteborg, "savants austères", hade dikten så pass aktuell att det var meningsfullt att ta den till hjälp för att introducera sin katt. Det har något ytterligare att säga om den svenska introduktionen av Baudelaire. Och om det är Wirsén som döpt sin katt till Mirabeau, kan man förbluffas en aning över hans leklynne. Mirabeau var ju jakobinen som under revolutionen verkade för att bevara kungamakten. Han blev efter sin död 1791 begravd i Pantheon men avlägsnad därifrån sedan hans dubbelspel avslöjats.

Under 1878 belönades Wirsén av Svenska Akademien med det kungliga priset. Att den nyinträdde Rydberg spelat en roll för det är närliggande gissning. Men under slutet av året grumlades vänskapen, något som har satts i samband med att

---

⁸ Karl Warburg, *Viktor Rydberg. En lefnadsteckning*. Senare delen, Sthlm 1900, s. 558.

⁹ Vetterlund, 1934, s. 158.

Wirséns hustru gjort en taktlös kommentar i samband med Rydbergs förlovning. Kanske har även den högspända känslan med sina tvära kast spelat in. Misstämningen var i varje fall den här gången inte större än att Rydberg med glädje tog på sig att som direktör välkomna Wirsén i Svenska Akademien under följande år. Som förberedelse fick han läsa den nye ledamotens tal över föregångaren Böttiger. Han uttryckte sin förtjusning med kärleksfulla övertoner: "Jag måste alltså afstå från den förnyade njutning, som förnyad genomläsning skulle bereda mig. Emellertid har jag haft den ouppskattbara fröjden att ega dig en stund så som jag förr egde dig. Du har suttit vid min sida och gifvit mig din inre, din himmelska menniska att skåda såsom förr, då vi kunde hafva högtidsögonblick tillsammans."¹⁰

Rydberg skulle sent i livet summera mycket summariskt: "Vi sammanstötte, om jag så får säga, på en korsväg, gladde oss åt mötet, hvilade en stund tillsammans och gingo sedan en hvar den kosa vårt inre bjöd oss."¹¹ Det är en överslätande formulering. Det slutade, som vi ska se, i direkt fiendskap under Rydbergs sista år.

Det nya känsloläget kom till uttryck under revolutionsjubileets år 1889. Då skrev Viktor Rydberg ett ursinnigt brev till Akademiens ständige sekreterare och slutade med ett hot: "Men kommer jag att deltaga i ännu ett val och jag dervid finner att [medelmåttorna] mediocritas auratae, non aureae föredragas framför förtjente män, därför att desse icke hafva en oblandadt konservativ odeur, så skall jag underkasta mig det obehag, som ett utträde ur akademien kommer att medföra."¹²

---

¹⁰ Vetterlund, 1934, s. 160.

¹¹ Karl Warburg, *Viktor Rydberg. En lefnadsteckning*. Senare delen, Sthlm 1900, s. 558.

¹² Det odaterade brevet finns bland Rydbergs papper på KB; jfr vidare Fredrik Vetterlund, "Viktor Rydberg och C. D. af Wirsén", *Samlaren*, 1936, s. 91 f.

Vad hade kommit emellan dem? Snoilsky, som Wirsén i motsats till hela den svenska societeten visat förståelse vid skilsmässan och flykten 1879, hade han några år senare distanserat sig från, bland annat på grund av synen på Strindberg. Hans beundran för Rydberg bestod. Han hade all anledning att känna tacksamhet för det stöd han fått under sin göteborgssejour och senare i Akademien. Wirséns son Einar, den ende som skrivit riktigt vackert om Wirsén, skulle vid sin tillbakablick uttrycka det så att fadern var "intim med" Rydberg. Det måste vara från fadern som sonen fått förklaringen till att vänskapen sedan svalnade. Han menar att det berodde på Rydbergs "sjukliga mistänksamhet och hans med åren alltmer uppbrusande sätt".¹³

Efter Rydbergs överflyttning till professuren i Stockholm hade förbindelserna återigen blivit något livligare. Att de båda trots gemensamma intressen och gemensamma vänner inte hade samma åsikter hade från början stått klart. Det var den yngre av de två som oftast fann anledning att markera det samtidigt med att han uttalade sin beundran. Men i takt med att Wirsén allt tydligare gjorde sig till konservatismens stridsman, uppstod ett större behov för den liberale Rydberg att dra en gräns. Man kan tänka sig att båda två i det skärpta politiska läget också påverkades av motsatta läger. S. A. Hedlund hade förvisso blivit mindre röd med åren, men det var ändå han som höll det stora talet vid liberalernas revolutionsjubileum i Stockholm på våren 1889.

Samtidigt fanns det annat som andades samförstånd. Det var oftast Wirsén som sökte kontakt. Han ville ha råd. Han ville ha sällskap. Han manade inte minst Rydberg att ta en större del i Akademiens arbete.¹⁴ Med sina skrivvanor var denne ofta sen med att leverera det han utlovat, så ifråga om en minnesteckning över Benjamin Höijer 1887.¹⁵ Sekreteraren

---

¹³ Einar af Wirsén, *Minnen från fred och krig*, Sthlm 1942, s. 25 f.

¹⁴ Vetterlund, 1936, s. 90.

¹⁵ Henrik Schück, *Anteckningar till Svenska akademiens historia 1883-1912*, Sthlm 1999, 2, s. 68.

gav honom absolution, men ställde samtidigt krav på honom att komma till högtidssammankomsten och sekreterarens middag dagen därpå. "Det är en hederssak, att de ledamöter, som *kunna* påräknas, infinna sig, du vet dessutom, att du *alltid* under alla förhållanden gör mig en fröjd med att komma."¹⁶ I Rydbergs fall menar även Wirséns strängaste kritiker Henrik Schück att Wirsén snarare var den med det större tålamodet.

Men brevet då? Det var föranlett av ett tillsättningsärende. Det gällde att hitta en ny ledamot efter historikern Svedelius. Wirsén upplyste tidigt Rydberg om att Fredrik Sander (1828–1900), konsthistoriker och ämbetsman, var hans kandidat. Han hade här ändrat mening. Till en annan akademiledamot hade han talat om "den värsta gallimathias, som vår litteratur under detta århundrade har att uppvisa".¹⁷ När Snoilsky 1887 ivrat för invalet av den som en gång varit hans reskamrat i Spanien hade Wirsén hänvisat till att vetenskapsmännen i Akademien aldrig skulle gå med på att välja honom.¹⁸

Det är känt att Sander sedan lång tid tillbaka var kungens kandidat framför andra. Det hade nu fått Wirsén att ändra mening och att också verka för att omstämman andra: "Jag har för öfrigt många skäl, hvarför jag just denna gång skulle anse hans val vara för akademien *lyckligt*. Jag kan dock af diskretionsskäl icke anföra dem alla."¹⁹ I ett annat brev gav han tillkänna att han böjde sig: "här föreligga så bestämda plikter i underhållandet af godt förstånd med en regent". Kungen hade sedan en tid visat kyla mot Akademien.²⁰

Rydberg hade inget emot Sander som han menade borde varit med i Akademien långt tidigare. Men den hantering han själv drabbats av hade gjort honom upprörd. Den kandidat som han föreslagit var den store upptäcksresanden Norden-skiöld. Motgången blev nu droppen som kom hans vredes

---

¹⁶ Vetterlund, 1936, s. 90.

¹⁷ Brev från Wirsén till Wisén 21.1.1885.

¹⁸ Brev från Wirsén till Carl Snoilsky 19.5.1887.

¹⁹ Brev från Wirsén till Gustaf Ljunggren 27.4.1889.

²⁰ Brev från Wirsén till Wisén 3.5.1889.

skålar att svämma över, när detta förslag lika lite som de tidigare på filosofen Nyblæus och teologen Rudin, resulterade. Han reagerade också på den tystnad som mött honom: "Var öfvertygad, broder Wirsén, att jag tillfullo uppskattar betydelsen af denna tystnad och att jag lagt den på hjertat. Jag känner mig mer än någonsin vid hvarje steg jag tager inom akademiens tröskel. En fördel medför dock detta obehag: att jag känner mig berättigad till den frihet, som en utvandring ur det för mig så föga sympatiska samhället kan medföra."

Ingen har riktigt kunnat förstå. Sekreteraren förklarade att även de största i Akademien hade fått finna sig i att hamna i minoritet.²¹ Det var uppenbarligen inte bara det som Rydberg reagerat mot, men Wirsén hittade ingen annan förklaring och att det smärtade honom är tydligt. Han misstänkte som alltid Hans Forssell, nu för att ha underhållit Rydbergs vrede. För att få honom med till högtidssammanträdet 1890 valde han Snoilsky som böneman (14.11.1890). Rydberg kom också – en sista gång.²²

Under 1891 var Viktor Rydberg konvalescent efter svår överansträngning och det gav rik litterär skörd i form av två centrala verk, *Vapensmeden* och *Dikter, andra samlingen*, båda utgivna under slutet av detta för den svenska litteraturen så märkliga år. Svenska Akademien kändes avlägsen efter vad som förevarit, och irritationen i umgänget med Wirsén fanns kvar. Uppenbarligen kände sig Rydberg inte behandlad med tillräcklig respekt, och vreden riktade sig mot den väsentligt yngre man som han hjälpt i ett tidigare skede men som nu – åtminstone inom Akademien – hade en överordnad roll. Men också hållningen i litterära och politiska frågor spelade in.

Men även i samband med utdelandet av det kungliga priset under det sällsynt glansfulla litteraturåret 1891 gjorde han sin stämna hörd. Det var många som hade sina meningar. Ärkebiskop Sundberg utvecklade med stort eftertryck att bis-

---

²¹ Schück, 1999, 1, s. 70.

²² Schück, 1999, 1, s. 101.

kop Cornelius borde ha priset för ett kyrkohistoriskt arbete.²³ Eftertrycket var så stort att Wirsén drog tillbaka sin kandidat, K. A. Melin.

Men Rydberg kom med ett annat förslag. Det gällde inte någon av de segerrika nittitalisterna. Varken Selma Lagerlöf, Fröding, Levertin eller Hallström kom på förslag. Han hade heller inga förhoppningar om att få sin vilja fram: "Din önskan, att jag skulle tillkännagifva min uppfattning rörande någon annan lämplig kandidat till det kungliga priset, skulle jag gärna tillmötesgå, om det vore mig möjligt att tro, att jag därmed åstadkomme något annat än förargelse. Den franska akademiens villighet att erkänna litterär duglighet, hvarhålst en sådan förefinnes, oberoende af partipolitik och estetiska skolor, har väl sina förutsättningar i Frankrikes statslif och dess litteraturs betydelse för världskulturen. Det vore för den skull kanske obilligt, liksom det faktiskt är fåfängt, att begära samma villighet af vår svenska, som lefver i en annan milieu af små förhållanden. Skulle jag rekommendera någon till den ifrågavarande kandidaturen, vore det en, hvars vägar icke äro mina vägar, ja, för hvars riktning jag hyser djup vedervilja, men hvars litterära förmåga enligt min mening står högt öfver de hittills nämnda kandidaternas. Men det tjänar ju till ingenting."²⁴

August Strindberg var det alltså som Rydberg kastade fram som kandidat till priset. Även om han aldrig nämnde hans namn, var han ändå mer öppen än när Snoilsky gav tillkänna sin beundran. Han hade inga förhoppningar om framgång. Han krävde att brevet skulle läsas upp i sin helhet, men så tycks inte ha skett. Biskop Cornelius fick det kungliga priset. Viktor Rydberg slutade sitt brev: "Akademien har ju alla skäl att betrakta mig som död för henne."

I början av 1893 blev Wirsén sjuk, allvarligt sjuk, om man ska döma efter den svit av sjukdomsdikter som han senare under året publicerade i sin nya diktsamling. Det gjorde att

---

²³ Brev från Anton Niklas Sundberg till Wirsén 29.11.1891.

²⁴ Brev från Viktor Rydberg till Wirsén 25.11.1891.

också arbetsvillkoren i Akademien förändrades. Och det berodde inte bara på att sekreteraren inte fanns till hands för att leda arbetet utan än mera direkt på att man inte hade tillgång till sin möteslokal. Så länge Akademien bodde kvar i det Beskowska huset på Skeppsbron 18 brukade man samlas hemma i sekreterarens bostad.

"Vår sekreterare är nu så pass återställd, att han i torsdags kunde på vanligt sätt deltaga i förhandlingarna. Torsdagen förut samlades vi i hans sängkammare."²⁵ Sängkamarrege- mente har man talat om i andra sammanhang, det mest när- liggande ansågs ha utövats av Carl XIV Johan. Här var det självfallet bara en tillfällig mötesplats som dikterats av konva-lescensen. Kanske kan man ägna en fundering åt den intimi- sering av beslutsfattandet som var knutet till att man höll till i en befattningshavares lägenhet. Det tycks i och för sig inte ha lagt band på frispråkigheten, men visst var det speciellt och kanske kändes det lite besvärande att komma med tung kritik mot värden på stället. De som hade tunga invändningar av- stod kanske att dyka upp. Det blev kanske lite lättare för sekreteraren som var på hemmaplan att skapa sitt övertag.

Den familjära formen uppskattades i varje fall av sonen i huset. "Men överhuvudtaget var jag ganska road av att åhöra de äldres samtal och fann t. o. m. mer nöje därav än av umgänget med mina jämnåriga, av vilket jag ansåg mig ha ett ganska ringa utbyte."²⁶ Det finns alltså en del iakttagelser bakom de små porträtt han gett av ledamöterna. Någon har anekdotens form, som den om ärkebiskop Sundberg som under ett whistparti utbrast: "Spela ut hjärterknekt för sju tu- sen djävlar, lilla fru Wirsén!"²⁷

Det fanns en punkt på dagordningen som skulle kräva åtskilliga möten och många brev och sannolikt även tära på sekreterarens krafter. I september 1892 hade gynekologen och poeten Anders Andersson avlidit. Han hade inte hört till dem

---

²⁵ Brev från Odhner till Gustaf Ljunggren 11.3.1893.

²⁶ Einar af Wirsén, 1942, s. 35.

²⁷ Einar af Wirsén, 1942, s. 27.

som angett tonen i församlingen. Från Wirséns synpunkt var han viktig därför att han i nästan alla frågor var ett så lojalt stöd. I en situation där den ene efter den andra av hans vänner föll ifrån, antingen genom att de som Andersson skördades av döden eller därför att de inte längre var vänligt sinnade, kände den ständige stort behov av att rekrytera en lojal efterträdare till den bortgångne.

Wirsén satsade på Oscar Alin, vän från ungdomen och en pålitligt konservativ personlighet. Den här gången tycks inte Wirsén ha ägnat sig åt att förankra förslaget och åtminstone skenbart låta medlemmarna komma fram till samma avgörande. Han kunde dock räkna med stöd från tongivande ledamöter som Sundberg och Dahlgren. Den ny tillträdde nordisten Söderwall sa sig helt lita på sekreterarens omdöme och vilja rösta efter hans vilja utan att ha kännedom om den föreslagnes skrifter.²⁸ Kullberg stödde också Wirsén.

Vid det laget hade också motkandidaten fått ett ansikte, den store Nordenskiölds, och i fortsättningen kom valet att till stor del handla om att vara för eller emot denne liberale upptäcktsresande – och därmed att markera om man var för eller emot Akademiens sekreterare. Striden blev nämligen hård, hårdare än någon gång förut under Wirséns välde. Och det var ytterligare ett par av medlemmarna som kände sig illa behandlade av honom.

Karlstadsbiskopen Rundgren ställde strax upp för Alin så snart han fick höra om att Nordenskiöld var alternativet.²⁹ Däremot lyckades Wirsén inte vinna tongivande medlemmar som Louis De Geer och Gustaf Ljunggren.³⁰ Röstsplittringen ledde till osäkerhet om utgången. I sin fortsatta bearbetning av ledamöterna visade Wirsén upp hela sitt register. Han ordade till sist om sin egen förestående död och hoppades inför det att man inte tog till någon glansfull person som just

---

²⁸ Brev från Söderwall till Wirsén 11.3.1893.

²⁹ Brev från Rundgren till Wirsén 14.3.1893.

³⁰ Brev från Ljunggren till Wirsén 22.10.1892.

Nordenskiöld utan snarare tänkte sig en "anspråkslös, älskvärd skald sådan som K. A. Melin".³¹

Från början var det uppenbarligen bara fyra ledamöter som hade Nordenskiöld som sitt förstaval, nämligen Rydberg, Snoilsky, Ljunggren och Sander. Men den här gången lyckades Wirsén skapa enighet för en motkandidat. Han tog det hårt att han inte lyckats utan att 10 röster föll på Nordenskiöld mot 6 för Alin den 27 april 1893. Bland anklagelserna mot Nordenskiöld hörde att han var gynnsamt stämd mot "Strindbergslitteraturen".³²

Sekreterarens position höll på att urholkas. Det var en följd av att många av de medlemmar som han tidigare haft på sin sida nu tröttnat på hans sätt att verka. Valet av Nordenskiöld var för inte så få en protest. Och Wirsén förbättrade inte sin position genom att använda så hårda argument och företa så tvära kast. Flera bestämde sig för motkandidaten under resans gång. Även en nära vän som höll fast vid hans linje som Sundberg beklagade sig över att det i Akademien inte var "annat än split" och utan att ändra sitt votum menade han dessutom att Nordenskiöld inte alls var den katastrof som Wirsén velat ha det till.³³ Det måste ha smärtat Wirsén särskilt att det var personer som stått honom nära som nu övergav honom. Flera satte en gräns: hit men inte längre.

Akademien utvecklades under de år som Wirsén befann sig i ledningen för den. Institutionen var präglad av det 1700-tal i vars slut den skapats. De vid instiftandet givna uppdragen var det inte alldeles enkelt att uppfylla inom de ramar som de därtill knuta ekonomiska villkoren gav. Antingen man ser det som en mera personlig maktlystnad eller som en uppslutning kring ytterligare en tradition kan sekreteraren från 1883 sägas ha slutit upp kring de givna uppgifterna. Det ledde till snabbt tillväxande arbetsuppgifter för honom personligen och

---

³¹ Brev från Wirsén till Esaias Tegnér 16.3.1893.

³² Brev från Wirsén till Esaias Tegnér 14.4.1893.

³³ Brev från Anton Niklas Sundberg till Wirsén 27.3.1893.

var en viktig förklaring till motsättningar som blev så svåra att de satte Akademiens existens på spel.

Med någon förenkling kan man räkna på fyra typer av ärenden som Akademien hade att behandla. Den första rörde *Post- och Inrikes Tidningar*, förlänad av Gustaf III för "evärdeliga tider" och länge den viktigaste intäktskällan. Den var därmed mångas intresse, mera för de pengar den gav än för sitt innehåll. De praktiskt lagda, med Hans Forssell i täten, ville ha insyn och inflytande i tidningsfrågorna.

Ordboken gällde som den andra huvudfrågan. Här var Akademiens språkvetare de sakkunniga så långt det handlade om innehållet. De flesta av dem ville också driva på, medan de som månade om ekonomin försökte bromsa eller rentav avbryta hela projektet. Här fanns alltså ytterligare ett område där meningarna bröts. Wirsén anslöt sig till dem som ville fullfölja.

Priser och belöningar spelade en anmärkningsvärt stor roll i Akademiens arbete, särskilt mot bakgrund av de blygsamma belopp det handlade om. Här var det de skönlitterärt verkamma och litteraturforskarna som utgjorde den inre kretsen, men också de övriga drogs in i beslutet. Konflikterna tycktes accelerera i en tid då både antalet kandidater och de ekonomiska förutsättningarna i världen utanför förändrades samtidigt som de tillgängliga medlen inte växte till.

Den fjärde typen av ärenden gällde den egna kretsens sammansättning. Det var nästan den enda som genomgående engagerade alla ledamöter. Sekreteraren som i början led några kännbara nederlag utvecklade alltmer av sina konster för att få sin vilja iakttagen.

Allmänt sett kan man konstatera att sekreteraren under en period haft ett avgörande inflytande över samtliga fyra typer av ärenden. Men några år in på 1890-talet vacklade hans ställning. En efter en förbrukade Wirsén sina vänner. Under 1894 var nederlaget ett faktum. Viktor Rydberg hade redan fem år före sin död 1895 definitivt distanserat sig från honom.

Det är dags att summera. Viktor Rydberg och Carl David af Wirsén stod varandra nära till en tid, säg från mitten av 1870-talet till tidigt 1890-tal. Den 14 år äldre Rydberg var med viss självklarhet den givande parten. Hans tankediktning har avsett spår hos Wirsén. Han spelade också en avgörande roll för Wirséns karriär genom att på en kritisk punkt hjälpa vännen till en tjänst i Göteborg. Han verkade för att få Wirsén vid sin sida i Akademien. Men det var också i kretsen av de Aderton som rollerna kastas om och kärleken övergick i hat.

Deras syn på Akademien skilde sig åt. Rydberg ville inte officiera, ja, inte ens alltid närvara. Det hade till och med kungen en viss förståelse för. Men Wirsén som var Akademien förkroppsligad ställde krav. Han var inte bara ständig som sekreterare utan en källa till ständigt dåligt samvete. Den särskilda känsla av samförstånd som tagit sig kärleksfulla ord när Wirséns välkomnades 1879 ersattes därmed av andra känslor, särskilt som sekreteraren styrde och ställde och inte alltid gick raka vägar. Rydberg blev så upprörd att han förklarade sig överväga att bryta upp, medan Wirsén tillhöll honom att som andra uthärda att han inte fick sin vilja fram. I det läget kunde Strindberg gälla som prisvärd.

Rydberg dog 1895, vid en tidpunkt då Wirséns ställning var som svagast. Han hade lidit nederlag året dessförinnan. Han sa sig vilja dö. Han tyckte än mera synd om sig själv än vanligt – och det vill inte säga så lite.

Det kall, jag fyllt, var svårt. Jag kastades i striden,
i strid jag skördat hat men stod mitt ödes kast,
och man en gång skall se, när dag för mig är liden,
att egeninne ej men åsikt gjort mig fast.
Jag ej förgäves stridt. Jag fått en vårdkas tända.
Den skulle utan mig ha tänts ändå kanhända,
men det behagat Gud min svaga arm att sända.
Hvad kval jag haft, jag dolt, men han det ser och vet
Som för mig hem till sig på stigen ensamhet.

Stora män är inte alltid stora. De småttigheterna man tvingas syssla med är mer avslöjande i fallet Wirsén. I det ligger ännu

ett belägg för att han nästan fullt ut bara kan undersökas historiskt. Det enda som riktigt säkert lever hos honom är sommarpsalmen "En vänlig grönskas rika dräkt", skriven 1889 och del av en underkänd psalmbok. Men den kan väl hyggligt tävla också med Rydbergs psalm "Gläns över sjö och strand".

I övrigt är den stora skillnaden att Viktor Rydberg vid sidan av att han är en så viktig del av 1800-talets historia också knyts till texter som vi fortfarande läser.

Wirsén uträttade sin viktigaste insats några år efter Rydbergs död. Genom tillfälligheter kom han att välkomna den unge Ragnar Sohlman när han i januari 1897 framförde budet från den en månad tidigare döde Alfred Nobel om att dela ut ett litterärt Nobelpris. Genom sin kännedom om utländsk litte-ratur, även den som likt Baudelaire betecknade det nya, lyckades han omvända tvivlarna i Akademien och få sin stora revansch. Utan Wirsén hade vi knappast haft ett Nobelpris i de former vi känner. Det räddade också Akademien i en kritisk tid.

Och Rydberg? Ja, man kan naturligtvis bara gissa hur han skulle ställt sig till denna utveckling. Nu blev det Carl David af Wirsén som kunde ta på sig att fullfölja testamentets bestämmelser. Men när han och hans efterföljare ända in i modern tid försökt förhålla sig till testamentets mest svårtolkade krav, nämligen att pristagaren ska ha svarat för "det utmärktaste i idealisk riktning" så var det ingen tvekan om att Alfred Nobel hade tänkt just på den främste svenske diktaren i den idealistiska traditionen.³⁴ Carl David af Wirsén måste ha insett att Viktor Rydberg även där fick sista ordet.

[Föredrag hållet vid Viktor Rydberg-sällskapets årsmöte i Jönköping 16 april 2011]

---

³⁴ Åke Erlandsson, "Idealisk riktning pekar mot Viktor Rydberg", SvD 7.10.2010.